

سد چم شیر و چالش های اقلیمی، حقوقی اراضی کشاورزی دهستان های لیراوی

جواد رنجبر زاده

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل دانشگاه پیام نور استان تهران

چکیده

با همت و تلاش بی وقفه مسئولین امر و پس از مدت ها کش و قوس بر سر احداث سد چم شیر بالاخره طرح مطالعاتی آن به اتمام رسیده و تا آینده ای نزدیک عملیات اجرایی آن آغاز خواهد شد. با توجه به تحولی بنیادین که احداث و بهره برداری از این سد در دهستان های لیراوی از توابع شهرستان دیلم در استان بوشهر، بوجود خواهد آورد و نوید بخش رونق کشاورزی در منطقه خواهد بود، این مهم مانند بسیاری امورات دیگر در زندگی بشر با چالش ها و امید هایی رو برو خواهد گردید که در این مقاله سعی شده تا بصورتی مختصر اما مفید بدانها پرداخته و راهکار های برون رفت از این چالش ها و چشم اندازی از فردای لیراوی را تا آنجا که در توان نویسنده است فراهم آورد. اراضی کشاورزی در دهستان های لیراوی شمالی، میانی و جنوبی که بالغ بر ۵۰ پارچه آبادی هستند بجز اراضی مربوط به خوانین سابق، همگی نشأت گرفته از تحولات اراضی، مبتنی بر قانون اصلاحات اراضی است که در دو مرحله به صورت مشاع به اهالی روستاها واگذار گردید و بجز در تعداد انگشت شماری از روستاها که افراز محلی صورت گرفته مدیریت و بهره برداری از آنها به صورت مشاع (دسته جمعی) همچنان پابرجاست. افزایش جمعیت و به تناسب آن تقسیم سهم به وراث باعث ایجاد چالش های متعدد حقوقی گردیده و با بهره برداری اراضی پایین دست سد از آبیاری کشاورزی، ارزش افزوده ناشی از تغییر کشت دیم به کشت آبی اراضی مزروعی سبب بروز چالش های مهتری خواهد شد، در این مختصر سعی شده راهکاری حقوقی برای آن پیشنهاد شود.

واژگان کلیدی: سد چم شیر، لیراوی، کشاورزی، تعاونی، سهام کشاورزی، اراضی

شهرستان دیلم با داشتن بیش از ۲۵ هزار هکتار اراضی کشاورزی قابل کشت با مرغوبیت خاک بسیار مناسبی که میتواند در طول چهار فصل سال به زیر کشت انواع محصولات کشاورزی رود هم‌کنون علیرغم نبود سیستم آبیاری حتی به سستی ترین شیوه ممکن هر ساله بیشترین میزان برداشت گندم دیمی استان بوشهر را به خود اختصاص میدهد. با توجه به همین مزیت اساسی مدتهاست دولت کریمه با بهره گیری از امکانات و توانمندی های موجود و پس از انجام پروژه های متعدد تحقیقاتی و مشاوره ای اجرای احداث سد چم شیر را بمنظور آبیاری کلیه اراضی کشاورزی دشت لیراوی همچنین قسمتی از اراضی حیات دادود شهرستان گناوه در دستور کار خود قرار داده که با اجرا و بهره برداری از این سد مهم، تغییر و تحولی بنیادی را در امر کشاورزی نه تنها در این شهرستان با توجه به استعداد های موجود بلکه در کل جنوب کشور شاهد خواهیم بود. دشت لیراوی با توجه به به وضعیت آب و هوایی خود و نداشتن رودخانه دائمی حتی کم آب متاسفانه از لحاظ منابع آبی سطحی بسیار ضعیف می‌باشد و تنها منبع آبی نسبتاً دائم که تا اوایل مرداد به شکلی بسیار اندک وجود دارند، برکه‌های کم وسعت آبی است که در زبان محلی به نام طوف مشهور هستند و غالباً در میان کوه‌های بینک قرار گرفته که آنهم به ندرت تا اولین بارندگی پس از تابستان باقی می‌ماند. در خصوص سفره آبهای زیر زمینی تاکنون مطالعات چندان دقیقی صورت نپذیرفته ولی وجود سفره های آبی زیر زمینی در عمقهای قابل دسترسی بعید می‌نماید. مصارف فعلی منابع آب بوسیله چاه‌های کم عمق و کم آب محلی یا آب انبار سنتی میباشد.

بخش اول: بررسی آب و هوای منطقه

عوامل متعددی از جمله کمی ارتفاع، قرار گرفتن در محدوده عرض های جغرافیایی پایین ، مجاورت با دریا، وزش بادهای گرم جنوب غربی و بادهای گرم و مرطوب دریایی و عبور پاییزی - زمستانی سیکلون های سودانی و مدیترانه ای از عوامل عمده تعیین کننده وضعیت اقلیمی منطقه می باشند. این منطقه به دلیل نزدیکی به خط استوا و کمی ارتفاع به

طور کلی دارای آب و هوای گرم (نوع بیابان کناری) است که در داخل کوه های اطراف گرم و خشک و در سواحل گرم و نمناک است. حداکثر مطلق دمای منطقه ۵۲/۵ درجه سانتیگراد و حداقل مطلق درجه حرارت به ۳ درجه سانتیگراد می رسد میانگین دمای سالانه منطقه ۲۴/۷ درجه سانتیگراد است. تغییرات فصلی درجه حرارت نیز تابع تغییر تابش خورشید در طول سال است اختلاف درجه حرارت در ماه های زمستان و تابستان نسبتاً زیاد و حدود ۲۰ درجه سانتیگراد است بین فصول زمستان و پاییز و بهار و تابستان اختلاف کم تری مشاهده می شود. میانگین بارش سالانه ۲۲۰ میلیمتر است. این بارندگی ها در فصول پاییز و زمستان روی می دهد، به طور کلی دشت لیراوی ۶ ماه از سال گرم، دو ماه تقریباً معتدل تا سرد و حدود چهار ماه از سال معتدل تا گرم می باشد. نم موجود در ساحل دما را تا حدودی متعادل می کند اما در صد رطوبت در برخی از ماه ها چنان بالا می رود که به حد اشباع می رسد. در این حالت هوا از فعل انفعالات می افتد و یک هوا دم کرده و کم تحرکی به وجود می آورد که اصطلاحاً " به آن شرجی می گویند.

بخش دوم: چشم اندازهای کوهپایه ای

در این منطقه و حتی کل استان بوشهر رویش گیاه همزمان است با فصل مرطوب (فصل بارندگی) به همین جهت در کوهپایه های منطقه در فصول پاییز، زمستان و اوایل بهار پهنه های وسیعی از گل های رنگارنگ و مراتع سرسبز و زیبایی به وجود می آید که در نوع خود بی نظیر است این مناظر را می توان در مسیر جاده دیلم گناوه، گناوه گچساران، دامنه ها و تپه ماهورهای کوه بینک و محدوده کوهستانی شهرستان های دیلم و گناوه با کهکیلویه مشاهده کرد.

محیط طبیعی: منطقه مورد بحث ما دارای آب و هوایی گرم و مربوط در ساحل خلیج فارس می باشد. از لحاظ پوشش گیاهی در تابستان بسیار فقیر اما در زمستان متنوع و سرسبز است. درخت های موجود در دشت لیراوی شامل درختچه های کنار با فواصل زیاد، گز، نخل و کهور است که در بستری از استپهای محلی و تپه ماهور مشرف به دریا رشد نموده- ۳ | اند. از لحاظ گیاهی دارای برخی گیاهان خودرو اما کمیاب و منحصر به فرد بوده مانند

سیر وحشی، خار مریم، شبدر خودرو و پاره‌ای گیاهان دارویی است و از لحاظ زیست جانوری نیز فاقد هر گونه جانور نادر و کمیاب می باشد. جانداران موجود در آن منطقه همانند سایر مناطق اطراف شامل روباه، شغال و انواع خزندگان می باشد که با توجه به نزدیکی آن با جاده اصلی جنوبی کشور که همواره پر تردد می باشد از حیات جانوری قابل توجهی برخوردار نمی باشد. همچنین دشت لیراوی را می توان جزء مراتع دامداری شمال استان بوشهر برشمرد که در فصول پاییز و زمستان در طول تاریخ چراگاه بسیاری از عشایر استان های کهکیلویه و بویراحمد، فارس و جنوب اصفهان بوده است. از لحاظ دریایی نیز دریای مجاور آن، یعنی خلیج فارس با توجه به داشتن ویژگی های خود اهمیت دو چندانی به این منطقه بخشیده است. اما دارای وضعیت خاصی نسبت به سایر سواحل شمالی خلیج فارس حد فاصل دهانه رود حله (تالاب حله) که با توجه به سرازیر شدن رود حله به دریا و بوجود آمدن تالاب حله از موقیت محیط زیستی خاصی برخوردار می باشد تا دهانه رود اروند برخوردار نبوده و هیچ گونه حفاظت شده دریایی نیز در منطقه وجود ندارد. محیط اجتماعی اقتصادی و... از آنجائیکه دشت لیراوی در حوزه شهرستان دیلم واقع شده، به اجمال کلیاتی در خصوص اوضاع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی منطقه می شود.

شهرستان دیلم شامل دو بخش مرکزی و امام حسن با جمعیتی حدود ۴۵ هزار نفر قدمتی حدود ۲۰۰۰ سال دارد. شغل اکثر قریب به اتفاق ساکنان این شهرستان تجارت دریایی و صیادی می باشد که تماماً به صورت سنتی صورت می پذیرد. کشاورزی و دامداری در روستاهای اطراف در سال های کم بارش رونق چندانی نداشته اما بر عکس در سال هایی که بارندگی در حد نرمال و از ۱۵۰ میلیمتر در سال، مشروط به دامنه های زمانی مناسب ببارد شاهد برداشت گندم دیم از اراضی آنجا به گونه ای هستیم که دشت لیراوی و حیات داود را به عنوان بزرگترین مرکز برداشت گندم دیم، مبدل می نماید. اما وضعیت خاص آب و هوایی منطقه و کمی بارش، نبود سفره آب های زیر زمینی قابل استحصال همچنین عدم جریان رودخانه های دائمی آب شیرین در کل؛ کشاورزی فعلاً از رونق چندانی برخوردار نمی باشد حدود ۶۰٪ از اهالی روستاها نیز به عنوان ملوان از طریق تجاری و صیادی ارتزاق می نمایند که همین عامل باعث گردیده تا این شهرستان علیرغم کمی جمعیت و نداشتن

امکانات فنی بندری یکی از بنادر مهم تجاری کشور باشد که امید است با توجه به وجود این استعدادها در آینده شاهد رونق بیشتر این بندر باشیم. مذهب ۹۸٪ از ساکنین این شهرستان شیعه اشنی عسری بوده و طبق آخرین سرشماری جمعیتی حدود ۸۷٪ از ساکنان این شهرستان باسواد می باشند. با توجه به مطالب بالا و نظر به اینکه هر نوع تحول مثبتی به نوبه ی خود میتواند در صورت عدم دقت در دریافت و پاسخگویی مناسب بدان، دارای تبعات منفی، چالشها و ناهنجاری های اقتصادی و اجتماعی گردد حقیر تصمیم گرفته ام تا با دقت در فرهنگ و روابط اقتصادی و اجتماعی روستائیان و سهامداران گاهاً غیر روستایی اراضی کشاورزی شهرستان دیلم به بررسی برخی از این چالشها در حیطه دانش و سواد خود پرداخته و نهایتاً با بهره گیری از تجارب خود و استفاده از منابع علمی در دسترس ابتدا به ذکر تاریخچه ای مختصر از نحوه واگذاری اراضی به روستائیان یا سهامداران (قانون اصلاحات اراضی) پرداخته آنگاه به برخی از معایب این واگذاری ها اشاره نموده و ارائه راهکارهای عملی را به پایان بحث موکول نمایم.

بخش سوم: تاریخچه اصلاحات اراضی

از آنجائیکه قریب به اتفاق سهامداران فعلی، سهم اراضی کشاورزی خود را از طریق قانون اصلاحات اراضی رژیم گذشته بدست آورده اند و نحوه مالکیت آنها نیز با توجه به بسیاری از کمبود های آن زمان در تعیین دقیق میزان و محل سهم ارضی هر کشاورز میسر نبوده، اغلب بصورت مشاعی می باشد و افراز های محلی نیز گرچه رد برخی از روستاها بوجود آمده اما با توجه نبود امکانات و قوانین مستعد بصورتی بسیار ناقص و همراه با تعارضات محلی و طایفه ای صورت گرفته که گاهاً باعث بروز اختلافاتی بنیادین و ریشه ای در بسیاری از روستاها گشته است و در صورت بهره برداری از سد چم شیر که میتواند اهمیت این اراضی را دو چندان نماید با توجه به وجود تعارضات فوق الذکر و مشکلات عدیده ای که در تقسیم اراضی وجود دارد این امر میتواند باعث ایجاد ناهنجاری های بسیار بزرگی در سطوح مختلف جامعه کشاورزی شهرستان گردد. بنا براین و با توجه به اهمیت تاریخی نحوه واگذاری زمینهای کشاورزی به روستائیان لازم است تا گذری هر چند اجمالی به

تاریخچه قانون اصلاحات ارضی داشته باشیم. اصلاحات ارضی عبارت است از تغییرات اساسی در میزان و نحوه مالکیت اراضی (خصوصاً اراضی کشاورزی و مراتع) به منظور افزایش بهره وری عمومی جامعه. اصلاحات ارضی در کشور ایران عبارت است از تغییر شیوه مالکیت زمین‌های زراعی از فئودالی سهم بری به خرده مالکی و توزیع مجدد آن بین زارعان، که با تصویب قانون اصلاحات ارضی و سپس قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی طی ۳ مرحله انجام گرفت.^۱ البته اجرای اصلاحات ارضی در ایران دلایل مختلفی داشته است، از جمله: کاهش قدرت سیاسی و اقتصادی بزرگ مالکان، ایجاد محبوبیت میان قشر روستایی، افزایش سطح درآمد و توانایی اقتصادی زارعان، افزایش بهره وری، پیشگیری از مهاجرت به شهرها و بهبود نظام عرضه و تقاضا در سطح ملی.

مرحله اول اجرای اصلاحات ارضی در ایران با تصویب قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی در تاریخ ۱۹ دی (۱۳۴۰ اصلاحات ارضی) آغاز شد. در مرحله اول (محدود نمودن مالکیت‌ها یا تحدید مالکیت‌ها) مالکان مشمول میبایست از مجموع کل مالکیت‌های خود در سطح کشور شش دانگ بصورت یکپارچه یا پراکنده انتخاب نمایند و بقیه مالکیت طی اظهارنامه‌ای جهت فروش به دولت معرفی شده و یا مالکین خود نسبت به فروش اراضی به زارعان اقدام نمایند. با تصویب قانون مواد الحاقی به قانون اصلاحات ارضی در تاریخ ۲۷ دی ۱۳۴۱، مرحله دوم اصلاحات ارضی آغاز شد. در این مرحله شش دانگ باقیمانده برای مالک از مرحله اول و همچنین اراضی مالکینی که کمتر از شش دانگ داشتند به یکی از سه شیوه (معروف به سه شق) زیر تعیین تکلیف شد:

- ۱- مالکین می‌توانستند ملک خود را با توافق با زارعان ملک به آنها بفروشند.
- ۲- ملک خود را با توجه به سود سالهای ۱۳۴۰، ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ و طبق عرف محل به مدت ۳۰ سال به زارع اجاره دهند.

^۱- اسداله‌ی، علی اکبر - مراحل سه گانه اصلاحات ارضی - مدیریت امور اراضی قزوین - بهمن ۱۳۸۴

۳- اراضی آبی و دیم تحت نسق زارعان را به نسبت بهره مالکانه با زارعان تقسیم نموده و سهم زارعان و مالکان تعیین شود.

البته دو شق دیگر نیز در تاریخ ۳ مرداد ۱۳۴۳ توسط کمیسیون خاص مشترک مجلسین وقت تصویب شد:

۱- خرید میزان محدودی از حق ریشه زارع با توافق وی.

۲- بهره برداری از ده به صورت واحد سهامی زراعی، در صورت توافق اکثریت زارعان و مالکان.

مرحله سوم اصلاحات ارضی در کشور ایران با تصویب قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعان مستاجر در تاریخ ۲ دی ۱۳۴۷ آغاز شد. تعیین تکلیف اراضی اجاره داده شده در مرحله دوم و اراضی مالکانی که هیچکدام از شق‌های مرحله دوم را انتخاب نکرده بودند به این مرحله موکول شد. این مرحله دارای دو شق بود:

۱- شق فروش زمین‌های مالک به زارعان.

۲- شق تقسیم به نسبت بهره مالکانه.

به دلیل تعدد روستاها و مزارع مشمول قانون اصلاحات ارضی، مشکلات متعدد در اجرای قانون، عدم همکاری مالکان و حتی گاهی زارعان و مسایل دیگر، مراحل سه گانه اصلاحات ارضی در ایران به صورت کامل انجام نشد. به این ترتیب به تعیین تکلیف کلیه اراضی مشمول قانون اصلاحات ارضی که در زمان اجرای قانون انجام نگرفت، امور باقیمانده اصلاحات ارضی گفته می‌شود. اصلاحات ارضی ایران بعد از انقلاب سال ۱۹۷۹ (میلادی) یا ۱۳۵۷ (هجری خورشیدی) پس از انقلاب سال ۱۹۷۹ در ایران و به کار آمدن حکومت مذهبی، روند اصلاحات ارضی به طور کلی دستخوش تغییر شد. شورای نگهبان

جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۱ تیر ۱۳۶۳ اجرای قوانین اصلاحات ارضی را مخالف با | ۷
مذهب اسلام تشخیص داد و روند اصلاحات ارضی بطور کلی متوقف شد. هفت سال بعد،

مجمع تشخیص مصلحت نظام در ۲ خرداد ۱۳۷۰ ادامه روند اصلاحات ارضی را قانونی اعلام نمود و در نهایت در ۳ بهمن ۱۳۸۱، شورای اصلاحات ارضی مرکز تعیین تکلیف باغ‌های مشمول مواد ۲۷ و ۲۸ آیین نامه اصلاحات ارضی را نیز مشمول مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام و مجاز دانسته و روند تعیین تکلیف امور باقیمانده اصلاحات ارضی از سر گرفته شد. در حال حاضر سازمان امور اراضی تنها متولی تعیین تکلیف امور باقیمانده اصلاحات ارضی در کشور می‌باشد و کارشناسان اصلاحات ارضی مستقر در مدیریت حفظ کاربری و امور زمین این سازمان، آخرین متولیان اصلاحات ارضی در ایران هستند.

بخش چهارم: چالشهای پیش رو

با توجه به خلاصه ای از تاریخ اصلاحات ارضی که در بالا بدان اشاره شد و بنا به سوابق تاریخی که در دهستان لیراوی وجود دارد همان روند بالا در خرید زمینهای کشاورزی از خوانین و واگذاری آنها به روستائیان در این جا نیز اتفاق افتاده با این تفاوت که در دهستان لیراوی با توجه به اینکه روستائیان فاقد زمین های کشاورزی متعلق خود بودند و قبل از این واگذاری ها برای خوانین کشاورزی می‌نموده‌اند امکان تقسیم عادلانه و تفکیک شده ی اراضی به تک تک واجدین شرایط ممکن نبوده و واگذاری ها تماماً بصورت مشاعی انجام یافته است. بدین ترتیب که تمام مقدار زمینی که از خوانین دریافت شده یکجا به تمام روستائیان واجد شرایط تحویل و آنگاه کل زمینها به تعداد مشخصی بصورت فرض شده تقسیم و این تقسیمات را بنام سهم نام‌گذاری نموده و با توجه به مقتضیات حال هر روستایی تعداد یک یا بیش از یک سهم از مقدار سهام واگذار شده است که با توجه به این مهم که امکان تقسیم ، سهم بندی و مرز بندی زمینهای مورد بحث به شیوه امروزی امکانپذیر نبوده است جایگاه و مختصات سهم هیچ یک از روستائیان مشخص و معلوم نبوده و روستائیان مکلف شده اند تا با بهره گیری از شیوه های سنتی موجود در فرهنگ خود هر ساله هنگام کشت محصول زمین مورد نیاز را با توجه به میزان مشخص سهم هر فرد فقط برای همان سال مشخص نمایند. این فرایند در پاره ای از روستاها پس از چند سال بصورت قراردادی محلی ادامه یافته و هر روستایی در سالهای آینده نیز صرفاً بر روی همان

زمین قبلی کشاورزی خود را ادامه میداده که کم کم این عامل باعث بوجود آمدن نوعی افراز محلی شده اما با توجه به اینکه این افرازاها توسط ابزار و متدهای دقیق تقسیم بندی صورت پذیرفته است در پاره ای موارد عدالت رعایت نگردیده و همواره ایجاد اختلاف و درگیری بین روستائیان نموده است. آنچه تاکنون باعث شده تا این روند همچنان بصورت حل نشده باقی بماند مهاجرت اکثر روستائیان به شهر و اشتغال به کارهای غیر کشاورزی بالاخص در شرکتهای نفتی فعال در منطقه و ملوانی و تجارت بوده است که همواره درآمدی به مراتب بیش از کشاورزی برای روستائیان داشته است گرچه عده ی خیلی علیرغم اشتغال به سایر مشاغل و سکونت در شهر همچنان کشت جو و گندم بصورت دیم را هر ساله ادامه داده اند و از آن بعنوان یک درآمد حداقل جانبی یا صرفا سرگرمی نگریسته اند و هرگز بدنبال یافتن راه حلی جدی برای مشخص نمودن سهم زراعی خود از مجموع اراضی روستا نشده اند ولی با انتقال آب سد چم شیر به زمینهای کشاورزی و با توجه به حاصلخیز بودن آنها یکبار دیگر زمینهای کشاورزی ارزش واقعی خود را پیدا نموده و سهامداران تلاشی جدی را برای بهره برداری حداکثری از سهم یا سهام خود آغاز خواهند نمود که این خود میتواند شروع یک چالش جدی اجتماعی همراه با بروز برخی اختلافات و درگیری های قومی و قبیله ای گردد.

علاوه بر احتمال بروز ناآرامی های اجتماعی که هم اکنون نیز در چند روستا شاهد آن هستیم در صورت تفکیک، تقسیم دقیق و مرزبندی مشخص سهام اراضی بین سهامداران و مشخص و معلوم بودن حدود و صغور زمین هر سهامدار مسئله مهم و جدی که خود را نمایان خواهد نمود. مساحت اراضی تفکیک شده است که گاه از لحاظ اقتصادی ارزش سرمایه گذاری را نخواهد داشت و باعث ایجاد نظام خرده دهقانی یا کشاورزان خرده پای ناکارآمدی خواهد شد که هیچ تناسبی با هزینه های انجام یافته در خصوص حوادث سد و انتقال آب پشت سد به مزارع را نخواهد داشت. مهمترین مشکل کشاورزان خرده پا ناتوانی در بکارگیری تکنولوژی نوین کشاورزی و متحول نشدن میزان تولید و درآمد آنها است. عوامل مهمی در کاهش بهره وری واحدهای بهره برداری دخالت دارند که از جمله آنها می توان به کوچک بودن مقیاس واحدهای بهره برداری خرد و سنتی و کاهش بهره وری

ناشی از ضعف فن آوری و پایین بودن سطح دانش فنی که با شاخص درصد عدم استفاده از ماشین آلات برآورد می شود و همچنین کاهش بهره وری ناشی از سنتی بودن نظام کشت، داشت و برداشت و هزینه هایی که به دلیل کوچک بودن مقیاس واحدها مانع از استفاده از مزیت های نسبی مکانیزاسیون و صرفه جویی ناشی از مقیاس در این واحدها است، اشاره کرد.^۱ هم اینک این نظام با توجه به نظام انتقال مورثی زمینهای کشاورزی به وراثت و افزایش روز افزون جمعیت در ساختار نظام کشاورزی کشور ریشه دوانیده و کشاورزی در ایران را بصورتی ناکارآمد و در بسیاری مواقع غیر اقتصادی نموده به گونه ای که «در حال حاضر ۸۶ درصد بهره برداران زیر ۱۰ هکتار و متوسط ۲ هکتار زمین دارند».^۲ و این عامل همچنان باعث شده تا در بسیاری از مواقع علیرغم وجود پتانسیلهای لازم ارزش دریافتهای اقتصادی نهاده ها از ارزش اسمی آنها دارای تفاوتهای بسیار معنی داری باشند و ضرورت اصلاح این ساختار را در این برهه از زمان که با در نظر گرفتن رشد فزاینده جمعیت تولیدات کشاورزی و شیوه های تولید کشاورزی دارای اهمیتی اساسی شده است دو چندان نماید. خوشبختانه در دولتهای هشتم و نهم پاسخ درخور توجهی به این نیاز اساسی داده شده و طرحهای متنوعی در این مورد در دست بررسی و یا اجرا میباشند». در دو سال اخیر به منظور ساماندهی نظام های خرد دهقانی اقدامات مؤثری در زمینه اصلاح وضعیت واحدهای زیر ۱۰ هکتار صورت گرفت، به نحوی که تاکنون حدود ۳/۲ میلیون هکتار از اراضی متعلق به ۱۲۰۰ شرکت تعاونی تولیدی ساماندهی شده اند. ۸۱ درصد اعضای شرکت تعاونی تولیدی دارای اراضی زیر ۱۰ هکتار هستند که با تجمع و یکپارچه سازی اراضی واحدهای خرد دهقانی، ایجاد حد فنی و اقتصادی در این اراضی دنبال می شود. به منظور ساماندهی نظام های خرد دهقانی، هم اکنون مراحل نهایی آئین نامه اجرایی مکانیزم های تشویقی در وزارت جهاد کشاورزی به اتمام رسیده و برای تصویب به هیات دولت ارسال خواهد شد. در مکانیزم های تشویقی درصد بخشودگی بیشتری برای زارعین

^۱ خبرگزاری موج

^۲ روزنامه دنیای اقتصاد شماره ۱۰۹۰ مورخ ۹ آبان ۱۳۸۵

پیش بینی شده، ضمن اینکه هرگونه هزینه ثبتی و عوارض برای سند دار کردن و انجام نقل و انتقالات بر اساس این مکانیزم رایگان خواهد بود.^۱

یکی از ضرورت‌های مورد قبول همه کارشناسان ایجاد قطعات زراعی و باغی با یک حد فنی و اقتصادی مناسب است تا در آن قطعات امکان استفاده از ماشین آلات کشاورزی فراهم شود و درآمد کشاورزان از هر قطعه اقتصادی و همراه با ۲۰ درصد پس انداز باشد. به منظور اجرای طرح ساماندهی واحدهای خرد دهقانی در ۱۸ میلیون هکتار اراضی موجود کشور در ۳۷ درصد آن طرح یکپارچه سازی و یکجا سازی کشت و در ۶۳ درصد باقی قانون جلوگیری از خردشدن اراضی عملیاتی می شود. در صورتی که اراضی خرد و منابع انسانی پراکنده در قالب قانون تجمیع شوند، می توان مدیریت تخصصی را در سطح مزارع حاکم کرد و با ایجاد شبکه های آبیاری، زهکشی و تجهیز و نوسازی، اراضی کشاورزی را به سمت تولید اقتصادی سوق داد. قانون جلوگیری از خرد شدن اراضی در تاریخ ۲۱/۱۱/۸۵ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام با انجام اصلاحاتی در مواد (۱)، (۲) و (۳) به تصویب رسید و در تاریخ ۶/۱/۸۶ پس از تصویب مجلس توسط رئیس جمهوری ابلاغ و مقرر شد ظرف مدت شش ماه حدود فنی و اقتصادی اراضی در مناطق مختلف توسط وزارت جهاد کشاورزی مشخص می شود و با مهلت سه ماهه به دولت، در مجموع ظرف ۹ ماه به تصویب نهایی رسد و جهت اجرا ابلاغ گردد. بنابر مهلت تعیین شده قانون جلوگیری از خردشدن اراضی باید حداکثر تا دی ماه سال ۸۶ اجرایی می شد اما با گذشت ۲۴ ماه از ابلاغ رئیس جمهوری این قانون هنوز به تصویب نهایی نرسیده و همچنان در حال بررسی است. با توجه به اهمیت حفظ وسعت اراضی جهت انجام روش های مکانیزاسیون و بهبود عملکرد این تاخیر ۱۵ ماهه زیان قابل توجهی را می تواند برای این بخش به همراه داشته باشد. باید توجه داشت اجرای عملیاتی به این مهمی مستلزم تفکر و برنامه ریزی برای رفع چالش های مختلفی است که تدوین دستورالعمل های اجرایی و برنامه ریزی عملیاتی آن

را پیچیده می سازند. خرد بودن اراضی در کنار پراکنده بودن آن مشکلات زیادی را برای کشاورزان ایجاد کرده به طوری که زمین هر کشاورز به طور متوسط در هفت نقطه واقع شده و این پراکندگی باعث عدم اجرای صحیح عملیات کاشت، داشت و برداشت شده است. متوسط مالکیت اراضی قبل از اجرای قانون اصلاحات اراضی شش هکتار در کل کشور بوده که در سال ۸۲ این رقم به پنج هکتار رسیده است.^۱

بخش پنجم: راهکار پیشنهادی نویسنده

اصولاً هر نوع چالش یا ناهمگونی در هر یک از اجزاء یک سیستم میتواند کارکرد کل سیستم را دچار اختلال نموده و گاهاً باعث ایجاد نتایج نامطلوبی در خروجی های سیستم گردد. فرایندهای کشاورزی با توجه به پروسه ای که از زمان تحویل داده به سیستم آغاز میشود تا زمان دریافت اولین ستاده آن عوامل بسیاری را بصورت مستقیم و یا غیر مستقیم در خود ادغام نموده که پاره ای از آنان تحت کنترل و بسیاری نیز خارج از کنترل کاربر میباشد. عوامل تحت کنترل شامل یکسری عوامل کمی و کیفی مانند بذر، زمین، آبیاری و... میباشد که کاربر یا کشاورز میتواند با دخل و تصرف های دانسته در آنها ستاده های مورد انتظار سیستم را تحت تاثیر خود قرار دهد اما گونه ای دیگر از عوامل مانند شرایط جوی، آتش سوزی و سایر عوامل طبیعی غیر قابل پیش بینی خارج از کنترل کاربر قرار دارند و میتوانند ستاده های سیستم را بصورت های کلی و جزئی دچار انحراف نمایند. یکی از عوامل مهم قابل کنترل در فرایند یک سیستم کشاورزی عامل زمین و کمیت و کیفیت آن میباشد. تناسب مساحت و میزان بذر افشانی در یک قطعه از زمین کشاورزی همچنین میزان کشت و شیوه ی کاشت و برداشت در یک قطعه عامل مهمی در اقتصادی یا غیر اقتصادی بودن کشاورزی در آن قطعه زمین خواهد بود. استفاده از ماشین آلات و شیوه های نوین کشاورزی همواره با هزینه های بیشتری نسبت به شیوه ها و وسایل همراه است و عامل مهم در بررسی اقتصادی بازده سیستم میتواند نسبت مستقیمی با مساحت زمین زیر کشت داشته

^۱ روزنامه سرمایه شماره ۱۰۰۳، سه شنبه، ۱۵ اردیبهشت، ۱۳۸۸

باشد چرا که هر چه مساحت بیشتر باشد میزان برداشت محصول بیشتر و در نتیجه هزینه تمام شده نیز بر مقدار بیشتری واحد محصول سرشکن شده و توجیه اقتصادی را بیشتر و بهتر خواهد نمود. اما آنچه که همواره در تمام فعالیتهای آدمی در روی این کره خاکی خود را نشان می دهد محدودیت منابع در دسترس میباشد که لازم است تا با دقت و برنامه ریزی مدون نسبت به تخصیص بهتر و مناسبتر منابع به پروژه های مورد نظر اقدام نمود. این که در هر هکتار اراضی کشاورزی چه مقدار محصول با چه شیوه و مکانیزی قابل دستیابی است و یا اینکه چه میزان آبیاری با چه شیوه هایی و چه مکانیزی کم هزینه تر و مقرون به صرفه تر است نیازمند تحقیق و آزمایشات گوناگونی است که خوشبختانه محققین و موسسه های تحقیقاتی بطور مداوم سرگرم به روز کردن ایده ها، طرح ها و شیوه های ارائه شده خود میباشند. اما علاوه بر همه اینها و با توجه به محدودیت منابع امکان استفاده از همه امکانات موجود توسط تک تک افرار متقاضی در بسیاری از مواقع نه اقتصادی بوده و نه ممکن است و لازم است تا تعدادی از متقاضیان بصورت مشترک از یکسری امکانات و منابع موجود منتفع گردند و با ایجاد یکسری راهکارهای اجرایی با تشریک مساعی از منابع محدود و معینی حداکثر استفاده را بنمایند. از آنجائیکه مساحت کره خاکی ما معین و مشخص است و امکان افزایش آن به هیچ صورتی وجود ندارد و مهمتر از آن تمامی نقاط آن نیز برای کشاورزی و تولید محصولات کشاورزی مناسب نمی باشند، بنا براین یکی از منابع همانگونه که در مباحث بالا بدان اشاره شده مهم و اساسی در بحث کشاورزی محدودیت اراضی قابل کشت می باشد. زمینهای کشاورزی و سیستم مورثی انتقال آنان در کشور همواره مشکلاتی را در بحث کاربرد و راندمان اقتصادی کشاورزی بوجود آورده و با افزایش جمعیت خانوارها و زاد و ولد آنان سهم هر نفر در املاک مورثی کمتر و کمتر میشود به نحوی که در پاره ای مواقع سهمیه های دریافتی ارزش هیچ گونه سرمایه گذاری را نخواهد داشت. همان عاملی که سبب ایجاد به اصطلاح مالکیت خرده دهقانی در سیستم کشاورزی می گردد و استمرار آن همچنانکه در قسمتهای قبل شرح آن رفت مشکلات عدیده ای را بوجود می آورد و یکی از راهکارهای آزمایش شده و جواب گرفته برون رفت از این چالش ایجاد و تاسیس واحدها یا شرکتهای تعاونی است که با اجتماع تعدادی

از خرده دهقانها و اشتراک منابع و مساعی خود به بازده اقتصادی سیستم کشاورزی خود کمک می‌نماید. در این جا جا دارد تا بصورتی مختصر در این خصوص توضیحاتی ارائه گردد.

بخش ششم: شرکت های تعاونی

واژه تعاون cooperation را نخستین بار "رابرت اوون" انگلیسی Owen Robert در مقابل واژه قابت "Competition" به کار برد. سپس صاحب نظران و مصلحان اجتماعی این کلمه را با مفاهیم و کارکردهای متفاوتی به کار بستند، تا جایی که مقوله نهضت تعاونی Cooperative "Movement" و حتی "Corporatism" تعاون گرایی در نظریه های اقتصادی - اجتماعی، جایگاه ویژه ای یافت اتحادیه بین المللی تعاون، در سی و یکمین کنگره خود که در سال ۱۹۹۵ در منچستر برگزار گردید، تعاونی را این گونه تعریف کرده است:

تعاونی اجتماع مستقل افرادی است که به منظور تأمین نیازها و اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود از طریق اداره و نظارت دموکراتیک مؤسسه ای با مالکیت جمعی، با همدیگر به نحو اختیاری توافق نموده اند.^۱ تعاون یعنی به هم کمک کردن، مدد کاری کردن - از ریشه عون گرفته شده و به باب تفاعل رفته است، یکی از ویژگی های باب تفاعل این است که بیان کننده کارهای است که انجام آن نیازمند دو و یا چند فرد دارد یعنی مستلزم همکاری و مشارکت می باشد و تعاون به معنی وسیع و عام آن همانا همکاری و مشارکت دسته جمعی مردم در حل مشکلات اقتصادی و اجتماعی آنها است.^۲ می دانیم که مردم در زندگی خود با مشکلات زیادی روبرو می شوند. برای حل این مشکلات هیچ فردی دارای توانایی و امکانات مناسب و کافی نیست، بنابر این برای داشتن زندگی بهتر، باید مردم با یکدیگر و با مشورت همدیگر، مشکلات را حل نمایند. تعاون یکی از راههای

^۱ وبلاگ تعاون یعنی همکاری: cooperators.persianblog.ir/post/۲

^۲ فرهنگ عمید

شناخته شده برای حل مشکلات زندگی است، زیرا با کار گروهی و مشورت، مشکلات و مسایل انسان را حل خواهد شد.^۱ به عبارت دیگر تعاونی یک موسسه خود جوش و اختیاری می باشد که توسط اعضای خود بوجود آمده و خدمات رسانی بر آنها را بر عهده می گیرد. تشکیل تعاونیها به این جهت صورت می گیرد که کالا و خدمات مناسب را به اعضای خود ارایه نماید و زمینه ای را بوجود می آورد که اعضا سرنوشت اقتصادی و اجتماعی خود را به دست گیرند. تعاونیها کمتر با شکست روبرو می شوند برای اینکه ملاک و معیار خدمت اعضا کانون تلاش محلی و منطقه ای میباشد. گذشته بر حسب ضرورت زندگی اجتماعی و به صورت غیر رسمی وجود داشته است. اما نهادهایی که امروزه به اسم شرکتهای تعاونی شکل گرفته اند و حالتی رسمی و علمی دارند با همکاریهای سنتی پیوند می خورند زیرا عامل اصلی که تعیین کننده ماهیت تعاون در شکل سنتی و امروزی آن است همان پدیده همکاری است که تعدادی افراد برای حل مشکلات خود به آن متوسل می شوند. بر این اساس همکاریهای سنتی پیش از ظهور اقتصاد بازار (اقتصاد پولی) و در جوامع بسته و خود مصرف بوجود آمده اند. در حالیکه شرکتهای تعاونی یا تعاونیهای رسمی در جامعه ای که روابط جدید اقتصادی و اقتصاد بازار در آن حکم است، امکان تشکیل و توسعه یافته اند.^۲ دلایل تشکیل تعاونیها را می توان در مالکیت جمعی تولید کنندگان بر وسایل تولید و ابزار انگاری سرمایه برای کار و تولید ایجاد دموکراسی اقتصادی، دسترسی توده مردم به مواد مصرفی و تولید فراوان و ارزان، رفع درگیری خریدار و فروشنده، رعیت قیمت عادلانه و حفظ مرغوبیت کالا، نفی انحصار مطلق و حذف واسطه ها و جلوگیری از بحرانهای اقتصادی و بیماری دانست. شرکتهای تعاونی به طور کامل قادر به رفع عواقب ناشی از گسیختگی پیوندهای اجتماعی نبوده، تنها می توانند از طریق همکاری با سازمانهای دولتی و در چارچوب برنامه های توسعه و نوسازی روستاها موجباتی فراهم کنند تا از اضمحلال و از هم پاشیدگی این پیوندها جلوگیری به

^۱ وبسایت اداره کل تعاون استان کرمان <http://www.kermantaavon.ir/>

^۲ همان

عمل آید. تحقق این هدف مخصوصاً از طریق تقویت افکار و اندیشه‌های خودیاری در افراد و بهبودیای که به این ترتیب در وضع اقتصادی و اجتماعی مناطق پدید می‌آید میسر است. شرکهای تعاونی اغلب در وضعی هستند که می‌توانند عناصر سد کننده توسعه اقتصادی را که در نظامهای کهن اجتماعی ممالک رو به رشد وجود دارند از سر راه بردارند و این عناصر را به نیروی محرک جهت پیشبرد و تقویت برنامه‌های توسعه اقتصادی مبدل سازند. به علاوه شرکتهای تعاونی قادرند از پیکار موجود بین نظام کهن و نظام جدید اجتماعی تا حد زیادی بکاهند.^۱

بخش هفتم: شرکتهای تعاونی در کشورهای دنیا

امروزه بنگاههای اقتصادی در شکل تعاونی حتی در کشورهای توسعه یافته حضور پر رنگی در فرآیند فعالیت های اقتصادی دارند که مؤید کارآمدی این شیوه اقتصادی می باشد. به عنوان نمونه در حال حاضر ۹۰۰ میلیون نفر از جمعیت جهان در قالب تعاونیهای مختلف عضویت دارند و تحت پوشش اتحادیه بین المللی تعاون A.C.I. که اتاق تعاون هم یکی از اعضای فعال آن می باشد، قرار دارند.

در ژاپن تعاونیهای کشاورزی ۹۰ میلیارد دلار محصول تولید و صادر کرده اند و در کویت اتحادیه های تعاونی های مصرف ۸۰ درصد از کل تجارت خرده فروشی را در سطح ملی به خود اختصاص داده اند. در بزرگ بریل ۴۰ درصد سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص ملی بوسیله تعاونیها تأمین می شود در دانمارک ۹۶ درصد تولید محصولات لبنی، ۳۷ درصد محصولات گوشتی، ۳۴ درصد محصولات باغی و ۲/۳۴ درصد از کل سپرده ها مربوط به تعاونی ها می باشد.^۲

^۱ وبلاگ توسعه روستایی و کشاورزی

^۲ همان

بخش هشتم: شرکتهای تعاونی در ایران

تعاونیهای رسمی در ایران از قدمت زیادی برخوردار نبوده و به خلاف تعاونیهای سایر کشورهای جهان که نزدیک به یک قرن و نیم سابقه دارند، از تولد تعاونی ها در ایران بیش از ۸۰ سال نمی گذرد. مبنای حقوقی و رسمی تشکیل شرکتهای تعاونی در ایران به قانون تجارت مصوب سالهای ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ بر می گردد. در مواد ۱۰۷ تا ۱۱۲ قانون تجارت مذکور تعاونیها به دو گروه تولید و مصرف تقسیم شده و آنان را مشمول قانون شرکتهای سهامی می دانسته است. بر این اساس می توان گفت که در قانون مذکور در قالب شرکتهای تجاری اشاره ای نیز به شرکتهای تعاونی شده است.^۱ در کشور ایران نیز تعاونی ها در بخش حمل و نقل مسافر و بار، صیادی، کشاورزی، مسکن، مصرف اعتبار سهم بالایی را دارند و متوسط سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور در حال حاضر با احتساب تعاونی های سهام عدالت بیش از ۱۲ درصد می باشد که این روند با توجه به مفاد قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی که به موجب ابلاغ مقام معظم رهبری تدوین و تصویب به همین منظور برای تشویق و ترغیب مردم جهت مشارکت نهادهای فعالیتهای اقتصادی از طریق تشکلهای تعاونی امتیازات ویژه ای در قانون پیش بینی شده است. تشکیل تعاونی های نوع جدید که به شرکتهای تعاونی سهامی عام معروف است، مشارکت سهامداران در مدیریت تعاونی ها را به نسبت سرمایه گذاری انجام شده امکان پذیر نموده است. برخورداری از حمایت ها و مشوق های دولتی به میزان ۲۰ درصد بیشتر از بخش غیر تعاونی، تخفیف حق بیمه سهم کارفرما برای اعضای شاغل در هر تعاونی به میزان ۲۰ درصد، پرداخت یارانه سود تسهیلات بانکی و سایر هزینه های سرمایه گذاری برای راه اندازی شرکتهای تعاونی، تاسیس بانک توسعه تعاونی با سرمایه اولیه معادل پنج هزار میلیارد ریال از محل حساب ذخیره ارزی توسط دولت برای تامین منابع سرمایه ای بخش تعاونی، درآمد مشمول مالیات شرکتهای و اتحادیه های تعاونی متعارف و شرکتهای تعاونی

سهام عام مشمول ۲۵ درصد تخفیف از نرخ موضوع ماده ۱۰۵ قانون مالیات های مستقیم می باشند.^۱

نتیجه گیری

با توجه به همه آنچه در این مقاله بدان پرداخته شد و با در نظر گرفتن شرایط اقلیمی، فرهنگی و اقتصادی حاکم بر دهستان لیراوی و با امعان نظر به این اصل مهم که افزاز زمینهای کشاورزی روستائیان بر اساس سهام تعریف شده برای هر نفر و حتی هر خانوار نه از لحاظ اجتماعی و نه از لحاظ اقتصادی امکانپذیر نمی باشد همچنین دانستن این نکته که در بسیاری از روستاهای این دهستان در صورت امکانپذیر بودن افزاز و تقسیم زمینها بین روستائیان و کشاورزان موجود سهم هر نفر یا حتی هر خانوار بگونه ای خواهد بود که باعث ایجاد یک سیستم کهنه و غیر کارآمد خرده دهقانی میگردد افزاز و تقسیم زمینهای کشاورزی بر اساس سهام افراد در دوران اصلاحات اراضی نه تنها مشکلی را حل نخواهد نمود بلکه با بهره برداری از سد چم شیر و انتقال آب آن به این زمینها شاهد ایجاد یک سیستم کشاورزی ناکارآمد و غیر اقتصادی خواهیم بود دامنه مشکلات را صد چندان خواهد کرد.

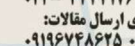
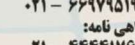
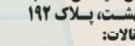
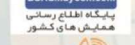
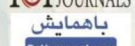
از آنجایی که استمرار این وضعیت مشاعی نیز با توجه به نامناسب و ناعادلانه بودن برخی سهام همینطور نامشخص بودن موقعیت اراضی هر سهامداران عاقلانه نبوده و بطور حتم باعث افزایش سطح اختلافات فعلی و تشدید دامنه درگیری های فعلی قومی و قبیله ای و حتی درون فامیلی نیز خواهد شد. بنا براین به نظر این نگارنده تنها راهکار برون رفت از این وضعیت و چالش مهمی که در آینده ای نه چندان دور با بهره برداری از این سد دامنگیر روستائیان و حتی بسیاری از شهرنشینان سهامدار در روستاها خواهد شد ایجاد شرکتهای تعاونی کشاورزی در قالب سهامداران اراضی کشاورزی و تقسیم زمینهای موجود بر اساس تعداد و سهام اعضای هر شرکت میباشد تا نه باعث ایجاد سیستم خرده دهقانی باشیم و نه

^۱ تجربه اعتبارات خرد در کشاورزی سستی و دهقانی ایران - دکتر نجفی فصلنامه اقتصاد کشاورزی. شماره ۵۸

توان اقتصادی منطقه را که با بهره برداری از این میتواند دچار تحولی بنیادین گردد دچار چالش های جدی نمائیم.

منابع و مآخذ

- ۱- ماهنامه دام و کشت و صنعت
- ۲- خبرگزاری موج
- ۳- روزنامه دنیای اقتصاد
- ۴- روزنامه ایران
- ۵- فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه
- ۶- وب ساین اداره کل تعاون استان کرمان
- ۷- وبلاگ توسعه روستایی و کشاورزی
- ۸- اسدالهی، علی اکبر - مراحل سه گانه اصلاحات ارضی - مدیریت امور اراضی قزوین - بهمن ۱۳۸۴
- ۹- خزایی، حسین - حقوق تجارت: شرکت های تجاری تطبیق اجمالی با لایحه اصلاحی ۱۳۸۴- نشر قانون- ۱۳۸۵

موسسه قانون یار

با همکاری مراکز علمی و دانشگاه های داخلی و خارج از کشور همچون مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و نمایه مقالات در سایت sid.ir (دانشگاه بین المللی رهنورد/بلخ/افغانستان)
(موسسه بین المللی ici world of journals/ورشو/لهستان)
(انجمن علمی بین المللی citefactor/فینیکس/آریزونا)
برگزار می کند:

همایش ملی مطالعات حقوقی، علوم قضایی پژوهش های اجتماعی

۱۳ خرداد ۱۴۰۰ - تهران

محورهای همایش:

- * مقالات در گرایش های حقوق خصوصی، حقوق جزا
- * حقوق عمومی، حقوق بین الملل، حقوق قضایی، فقهی و ...
- * مقالات در گرایش های علوم ثبتی و علوم اقتصادی و بانکی
- * مقالات در گرایش ها و موضوعات علوم اجتماعی و علوم تربیتی

روش های ارسال مقالات به همایش:

- * ارسال فایل Word مقاله (به همراه شماره تماس) به ایمیل Phdsara@yahoo.com
- * ارسال فایل Word مقاله به واتس آپ یا تگرام شماره ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

داوری زود هنگام مقالات

استان تهران - موسسه قانون یار

جهت

تقویت رزومه

داوطلبان آزمون دکتری اساتید دانشگاه، قضات، وکلا

دبیرخانه: تهران، میدان انقلاب،
خیابان اردیبهشت، پلاک ۱۹۲
واحد پذیرش مقالات:
۵۲۶ و ۶۶۹۷۹۵۱۹ - ۰۲۱

واحد صدور گواهی نامه:
۴۴۴۱۷۶۴ و ۴۴۴۱۷۶۴ - ۰۲۱
مشاور و راهنمای ارسال مقالات:
۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵ - ۰۹۱۰۶۳۶۰۰۲

www.Ghanonyar.ir www.Olomensani.ir

به ده مقاله برتر و برگزیده همایش، ده کتابچه به همراه تقدیرنامه مخصوص اعطا می گردد.
به مقالات ارسالی و پذیرفته شده پژوهشگران، گواهی نامه معتبر اعطا می گردد.
تمامی مقالات همایش در پایگاه ها و سایت های ملی و بین المللی نمایه و درج می گردند.
داوری مقالات حداکثر سه روز می باشد و گواهی نامه در کمتر از یک هفته صادر می شود.

همایش مطالعات حقوقی، علوم قضایی و پژوهش های اجتماعی - موسسه قانون یار - دانشگاه رهنورد (افغانستان) - جهاد دانشگاهی - سال ۱۴۰۰